

18. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Yunanistan’da Dil Sorunu ve Ulusal Bireyin İcadı*

The Language Question in Greece From the 18th to the 20th Century and the Invention of the National Person

Aslı ÇETE**

Öz

Yunan entelektüel yaşamında 18. yüzyıl sonlarında başlayıp kesintilerle 20. yüzyıl başlarına dek devam eden dil tartışmalarının temel hedefini ulusal bireyin icadı oluşturur. Bu tartışmalar üç ekseninde gelişir: Yunan ulusunun Antik Hellen kültürünün varisi olduğunu kanıtlamak, Avrupalı bir kimliğe sahip olduğunu kanıtlamak ve Yunan irredentist projesini yürürlüğe koymak. Yunan ulusal hareketinin hemen öncesinde yaşanan dil tartışmaları, Avrupa düşüncesinin Yunan topluluğuna nasıl aktarılacağı ve Yunanlı’nın Avrupalı kimliğinin Avrupalılara nasıl kanıtlanacağı yönündedir. Bu tartışmaların temelinde, egemen Avrupa söylemi tarafından yaratılan ve “kölelik-özgürlük” kavramları ile geliştirilen bir anlayış yatıyordu. Osmanlı İmparatorluğu, 18. yüzyıl Yunan entelijansiyası tarafından “kölelik/boyunduruk” şeklinde algılanıyordu. Yapılması gereken, bu “boyunduruktan” bir an önce kurtulmaktı. Kurtuluşa giden yol ise eğitimden geçiyordu. 19. yüzyılın sonlarına doğru alevlenen tartışmalar ise, ağırlıklı olarak, Yunan Megali İdeasının nasıl gerçekleştirilebileceği konusundadır. Bu söylem uyarınca Yunanistan’ın, ulusal bir devlet olarak kuruluşundan beri devlet sınırları dışında kalan ve “kurtarılmayı” bekleyen Yunanlılar vardı. Entelijansiya, Anadolu Yunanlıları ile Ortodoks mezhebi üzerinden ortak bir kod oluştururken, Balkanlar’daki Ortodoks nüfus ile dil üzerinden ortak bir kod yaratmaya çalışıyordu. Bu ikinci kısım, bugün bile sorunlu olan bir bölgede, Makedonya’da, yaşıyordu. 19. yüzyıl sonlarında Yunan ulusçuluğu, bölgedeki diğer rakip ulusçulukları yok ederek burada yaşayan ve ana dil olarak Slav dillerinden birini konuşan Ortodoks Hristiyan halkın Yunanlaştırma projesini üstlenmiştir. Bu Yunanlaştırma işlemini ise ortak bir dil üzerinden yapmaya çalışmıştır. Bu bağlamda halk dilini ve arkaik dili savunanlar ortak bir hedef doğrultusunda hareket etmişlerdir: Bölge halkından Yunanlı yaratmak. Bu makalede, öncelikle, Osmanlı İmparatorluğu’nun Yunanca konuşan Ortodoks Hristiyan nüfusunun entelektüelleri arasında gerçekleşen dil tartışmalarına değinilecektir. Sonrasında ise 1880’lerden 20. yüzyılın başlarına dek yaşanan siyasi ve kültürel değişimler sonucu yeniden gündeme gelen dil tartışmaları anlatılacaktır.

Anahtar sözcükler: Yunan ulusçuluğu, Yunan ulusal kimliği, dil sorunu, Megali İdea, 19. yüzyıl

Abstract

The main target of the language question in Greek intellectual life, from the late 18th century to the beginning of the 20th century, is the invention of the national person. These arguments evolve around three axes: to prove that the Greek nation is the heir of the Ancient Hellenic culture, to prove that it has a European identity and to put the Greek irredentist project into effect. The language question that preceded Greek national movement is about how to transfer European thought to the Greek community and how to prove the European identity of the Greeks to Europeans. Fundamentally all of these debates were based on a concept that was essentially created by the sovereign European discourse and cultivated in the sense of slavery-freedom. The Ottoman Empire was perceived as "slavery/yoke" by the 18th century Greek intelligentsia. It was necessary to get rid of this "yoke" as soon as possible. It was thought that education is salvation. The fierce debate at the end of the 19th century is predominantly about how the Greek Megali Idea can be

* Bu çalışma, makale yazarının hazırlamakta olduğu doktora tezinden üretilmiştir.

** Arş. Gör., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Çağdaş Yunan Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, asli.cete@istanbul.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9677-6502

realized. According to this discourse, Greece had Greeks who were outside the borders of the state since its establishment as a national state and were awaiting "rescue". While the intelligentsia was creating a common code with the Greeks of Anatolia over the Orthodox sect, it was trying to create another common code with the Orthodox population of the Balkans on the language. This second group was living in Macedonia, a region that is still troubled. At the end of the 19th century, Greek nationalism undertook the Greekization project of the Orthodox Christian people who lived here and spoke one of the Slavic languages as their mother tongue, by destroying other nationalisms in the region. Thus they tried to create a common code in language. In this context, both the vernacularists and the archaists work to achieve a common goal: to create Greeks from the people of this region. This paper will first focus on the language battle between the Greek speaking Orthodox Christian intellectuals of the Ottoman Empire. Then, it will study the language debates from the 1880s to the beginning of the 20th century.

Keywords: Greek nationalism, Greek national identity, Language battle, Megali Idea, 19th century

Giriş

Ortak bir dil kodu yaratma çabası, Yunan ulusçuluğunun ana eksenini oluşturur. 18. yüzyıl sonlarında başlayan dil konusundaki tartışmalar, değişik şekillerde günümüze dek sürmektedir. Bugün Antik Yunanca ile Çağdaş Yunancanın birbirinden tamamen farklı, iki ayrı dil olduğunu; üniversitelerde ayrı ayrı bölümlerde okutulduğunu biliyoruz. Bununla birlikte 18. yüzyıl, hatta 19. yüzyıl ortalarına dek bu iki farklı dil, Yunan entelijansiyasının bir kısmı tarafından “tek ve aynı dil” olarak kabul edilmiştir. Bunun nedeni, Antik Yunancadaki kimi deyişlerin ve sözcüklerin Helenistik ortak dilde (kini-κοινή) kaleme alınmış Yeni Ahit aracılığı ile Çağdaş Yunancada günümüze dek devam etmesidir (Mackridge, 2013, s. 113). 19. yüzyıl Yunan dilbiliminin önemli simalarından Giorgos Chacidakis’in sözleri bu noktada anılmaya değerdir:

Görünen o ki bizim tüyler ürpertici deniz kazamızdan kurtulabilen tek istisna dildir. Ancak bunun bize bir yararı yok; [çünkü] bu istisna özde değil, yüzeydedir: Dil, Hristiyanlık’ın en baştan beri, yabancı bir dil aracılığı ile değil, Hellenistik ortak dil aracılığı ile yayılması sonucu kurulmuştur.¹ (Akt. Κορδάτος, 1974, s. 17)

Avrupa’da ulusal devletlerin kurulmasıyla birlikte ortaya çıkan yerel diller, dönemin *lingua francası* Latinceyi tahtından etmiştir. Ne de olsa Latince o dönemde pek çok yerel dil konuşucusu için yabancı sayılabilecek bir dildi. Avrupalılar tarafından Rönesans’tan beri el üstünde tutulan Antik Hellen dili ise Osmanlı İmparatorluğu’nun Yunanca konuşan Ortodoks Hristiyan nüfusu için tamamıyla yabancı bir dil sayılmazdı. Bu dil, Doğu Roma İmparatorluğu zamanından bu yana yazılı metinlerde ve kilise metinlerinde varlığını sürdürmüştü. Bundan dolayı, her ne kadar konuşulan bir dil olmasa da bu nüfus tarafından, halk Yunancası ile “tek ve aynı dil” olarak algılanmıştı (Mackridge, 2013, s. 102). Bununla birlikte Antik dil için “Hellenice (ellinika-ελληνικά)”, konuşulan dil içinse “Rumca (romaiika-ρωμαίικα)” sözcükleri tercih ediliyordu (Mackridge, 2013, s. 78; Δημαράς, 2009, s. 83).² Bu çalışmada Yunanistan’ın, ulusal devlet olarak kuruluşundan önceki dönemde, Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde yer almış Yunanca konuşan Ortodoks Hristiyan nüfus için Rumca³; bu nüfus tarafından konuşulan halk dili için Rumca sözcükleri kullanılacaktır. Antik Yunan kültürü ve dili söz konusu olduğunda ise Antik Hellen ve Antik Hellen dili ifadeleri tercih edilecektir.

18. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nda ticaretin gelişmesiyle birlikte Rum nüfus, toplumsal ve ekonomik açıdan hızlı bir yükselişe geçmiştir. Bu yükselişe paralel olarak iki toplumsal sınıf ortaya çıkmıştır: tüccarlar ve denizciler. Bu iki yeni sınıf sayesinde Avrupa düşüncesi ve modası, Osmanlı Rumları arasında yayılma olanağı bulmuştur. Rum entelektüel hareketinin önemli merkezleri arasında İstanbul, İzmir, Tuna Beylikleri, Viyana, Venedik, Paris, Amsterdam ve Odesa gibi şehirler yer alıyordu. Bu merkezlerde belirleyici rol oynayacak olan aydınlar, özellikle Fenerliler’di. Rum entelektüel hareketinin en önemli taşıyıcılarının Fenerliler olduğu söylenir (Δημαράς, 2009, s. 9). 17. yüzyılda Patrikhane’nin çevresinde yabancı dil bilen, eğitilmiş Ortodoks Hristiyanlar toplanmıştır. Haliç’in Fener semtine ithafen “Fenerliler” olarak anılan bu topluluk, 18. yüzyılda Osmanlı politik ve kültürel yaşamında hızla yükselip

¹ Makalede geçen Yunanca alıntıların çevirisi tarafıma aittir.

² Halk dili için o dönemde “doğal dil (fisiği glōsa-φυσική γλώσσα)”, “ortak/basit biçem (aplon ifos-απλόν ύφος)” gibi ifadeler de kullanılmaktaydı.

³ Osmanlı İmparatorluğu’nda Rum sözcüğü, hangi dili konuştuğuna bakılmaksızın, Patrikhane’ye bağlı tüm Ortodoks Hristiyanlar için kullanılırdı.

1709/10-1821 yılları arası Tuna Beylikleri'ne voyvoda olarak atanmış ve burada Yaş ve Bükreş Akademileri gibi okullar açıp matbaa ve kitap basımına katkı sağlamışlardır. Doğa bilimleri, özellikle de tıp alanında çalışmaları olan Fenerli Beyler, bu özellikleri ve Osmanlıcanın yanı sıra çeşitli Batı dillerini de biliyor olmaları sayesinde hem Patrikhane'de hem de Osmanlı yönetici sınıfında etkin bir rol oynamışlardır (Σβωρόνος, 1999, s. 55).⁴

Yunan ulusalcılığının dinamosunu, Avrupa'da ortaya çıkan Antik Hellen ve Roma kültürlerine duyulan patolojik hayranlığın oluşturduğu söylenebilir. Dil aracılığı ile kurulan bağ sonucu Avrupa'da, Osmanlı Rumlarının Antik Hellen uygarlığının bir devamı olduğu yönünde bir inanç oluştu. Bu inanç, Antik Hellen uygarlığına ait kimi mekânları ve bu “şanlı” geçmişin taşıyıcıları olduklarına inanılan Çağdaş “Hellenleri” yakından görme umuduyla Büyük Tur (Grand Tour) gibi gezilerin düzenlenmesine, Filhelenizme ve en sonunda da Yunan ulusal hareketine yol açtı. Egemen Avrupa söylemine göre Batı (Avrupa/Avrupalı), ışığı ve aklı (ratio); Doğu (Osmanlı İmparatorluğu/Osmanlı-Türk) ise karanlığı ve batıl inanışları temsil ediyordu.⁵ Bu söylem gereğince, Osmanlı İmparatorluğu'nun Yunanca konuşan Ortodoks Hristiyanları olan Rumlar, bir an önce “karanlıktan”⁶ kurtulup “ışığa” doğru yol almalıydılar. Bu “ışığa” doğru gidişte, öncelikli olarak yapılması gereken kim olduklarına karar vermektir. Bu kararın verilmesinde dil, belirleyici bir rol oynamıştır. Bu makalenin konusunu 18. yüzyıl sonlarında başlayıp 20. yüzyıl başlarına dek Yunan entelektüel yaşamında aralıklarla süren dil tartışmaları ve bu tartışmalar doğrultusunda oluşturulmaya çalışılan ulusal kimlik oluşturmaktadır.

18.yüzyıl sonlarından 1880'lere dil sorunu

18. yüzyıl sonlarında Rum aydınlar arasında Osmanlı “boyunduruğundan” kurtuluşun, “manevi bir yeniden doğuş” ile gerçekleşeceği düşüncesi hâkimdi. Böyle bir “yeniden doğuşun” ise ancak ulusun eğitilmesi ile olanaklı olacağına inanılıyordu. Dönemin aydınları arasındaki temel sorun, eğitimde ve yazı dilinde hangi dilin kullanılması gerektiğiydi. Bu doğrultuda, üç tür yaklaşımdan söz edilebilir: 1) Rumca'yı savunanlar, 2) Antik Hellen dilini savunanlar ve 3) Adamantios Korais (1748-1833) tarafından önerilen ve bu ikisi arasında bir uzlaşma niteliğinde olan “Orta Yolu (Mesi odos/Μέση οδός)” savunanlar. Rumcanın ortak eğitim ve yazı dili olmasını savunanlar arasında pek çok görüş ayrılığı vardır. Bu görüşü paylaşanların, üzerinde anlaştıkları temel nokta, “manevi bir yeniden doğuşun” Rumcanın kullanılmasıyla gerçekleşeceği inancıdır. Dönemin en önemli isimleri arasında yer alan Dimitris Katarcis/Fotiadis'e göre eğitim dili olarak Rumca seçilmeliydi; çünkü “Antik Hellen dilini öğrenmeye vakit yoktu... Vulgaris uzun yıllar süren bir çabanın sonucu yaptığı iki denemeden sonra, Logiki adlı eserini Antik Hellencede yazabilmişti. Bunca zaman içinde Rumca yazsaydı [kaleme almayı] arzu ettiği onlarca kitabı bir çırpıda yazıverecekti.” (Akt. Ντίνας, 1999, s. 336).

Rumcanın her alanda – “yararlı” kitapların çevirisinde, bilim dilinde ve genel olarak “aydın” Avrupa'nın Rum topluluğuna öğretilmesinde – kullanılması ile halkın “yararı” ve eğitimi gözetiliyordu. Böylelikle 1811 yılında Viyana'da *Ermis o Logios (Ερμής ο Λόγιος)* adında bir edebiyat dergisi yayımlanmaya başlandı. Bu dergi, sonraki yıllarda ciddi kutuplaşmalara sebep olan ve Çağdaş Yunan edebiyatı tarihinde “Dil Sorunu (Glosiko zitima-Γλωσσικό ζήτημα)” şeklinde anılan tartışmalarda önemli rol oynayacaktır. Dil sorunu, aslında, bir kimlik sorunuydu. Kişinin bir tesadüf eseri içine doğduğu toplulukta konuşulan dilin, onun ana dili haline gelmesi, sonradan hangi kimliğe sahip olacağı konusunda başat rol oynar. Ancak bir coğrafyada konuşulan dilin – ya da dillerden birinin – lehçeleri ya da diyalektlerinden birinin ya da tamamen ölü bir dilin “ortak dil” şeklinde dayatılması, var olan ya da oldurulmaya çalışılan kimliklerden birinin bilinçli seçimine işaret eder.

Antik Hellen dilini savunanlara göre “ulusun yeniden doğması” isteniyor ise, eğitim ve yazı dili olarak “kaba ve barbar” olan Rumca değil, Antik Hellen dili tercih edilmeliydi. Ancak bu şekilde “ataların”

⁴ Fenerliler, Babıali'de tercüman/dragoman olarak çalışmış ve bu sayede nüfuz kazanmışlardır.

⁵ Bu söylemin, aynı zamanda eril bir söylem olduğu ve “Avrupalı erkek kardeşler” ile yine onların erkek akrabalarına hizmet ettiği akıldan çıkarılmamalıdır. Batı, eril bir aklı ve gücü; Doğu ise dişil bir cinselliği, gizemi ve yabanıllığı temsil ediyordu.

⁶ Bu “karanlık” Yunan ulusalcılığında “boyunduruk (zigos-ζυγός)” sözcüğü ile karşılanır.

sahip olduğu ahlaka, bilgeliğe ve şana sahip olunabilirdi. Ne de olsa Antik Hellen dili “Tanrıların ve Musaların diliydi.”⁷

Soruna üçüncü bir öneri ise dönemin en önemli aydını Adamantios Korais tarafından gelir. Antik Hellen dili – Rumca tartışmasında “orta yolu” bulmaya çalışan Korais’e göre eğitim ve yazı dilinde Antik Hellen dilinin kurallarına göre uyarlanmış Rumca kullanılmalıydı. Dilde bu şekilde yapılacak bir “düzeltme” sonucunda açık ve doğru bir şekilde yazılabileceği gibi Antik dilin öğrenimi de daha kolay hale gelecekti (Mackridge, 2010, s. 13). Korais’in “orta yolunu” savunan, dönemin diğer bir aydını Konstandinos Koumas (1777-1836) Antik Hellen dilinin savunucularına dönüp şöyle diyecektir: “Tüm üyeleri tarafından anlaşılan bir dile sahip olmadıkça ulus, ulus olarak adlandırılmaz.” (Akt. Ντίνας, 1999, s. 347). Tüm bu yaklaşımların ortak noktasının Avrupa’da başlayan ve gelişen bilim ve düşüncelerin Rum topluluğa aktarılması ve bu yolla eğitilip “ilerlemesi” olduğu söylenebilir.

Çağdaş Yunan Edebiyatı Tarihine (*Çağdaş Yunan Aydınlanması*) olarak geçen Rum entelektüel hareketinin en önemli ismi kabul edilen Adamantios Korais, 1748 yılında İzmir’de doğmuştur. Babası Ioannis Korais ipek tüccarı, annesi Thomai ise İzmir’in seçkin kadınlarından biriydi. 1782 yılında Fransa’ya, Montpellier Üniversitesi’ne, tıp okumak için giden Korais, eğitimini tamamladıktan sonra, 1788 yılında, daimî olarak Paris’e yerleşmiştir. Böylelikle bir yıl sonra gerçekleşecek Fransız Devrimi’ni yakından izleme fırsatı yakalamıştır. Aydınlanma düşüncesine gönülden bağlı olan düşünür, tanıdığı olduğu Fransız Devrimi’ni coşkuyla karşılamıştır. Rumların Osmanlı “boyunduruğundan kurtuluşu” için önceleri Napoleon’dan medet uman Korais, Devrim’in ve Terör döneminin (1793-1794) kan ve şiddet içeren yanlarını görünce, bu tavrından vazgeçmiştir. Osmanlı “boyunduruğundan kurtuluş” herhangi bir dış destek ile değil, bizzat Rumların kendi çabaları ile olmalıydı (Beaton, 2015, s. 201). Bu da ancak ulusun eğitimi ile olanaklıydı. Ancak bu şekilde “Rumlar, bağımsız ve demokratik bir devletin Türkleri gibi değil de bir Hellen gibi davranmayı öğrenebileceklerdi.” (Κοδόλης, 2008, s. 205).

Korais Antik Hellen dilini savunanların “kaba” ve “hatalı” buldukları kelimelerin Antik Hellen karşılıklarının bulunarak bunların yerine konulması ile Rumların batıl inançlardan kurtulup “asıl olanla” ve “özgürlükle” yeniden buluşacaklarını savunmuştur. Roderick Beaton, Korais’in, dönemin Rumları ile Antik Hellenler arasında kültürel bir devamlılık olduğu düşüncesine katılmadığını, temel kaygısının Rumları Antik Hellenlerin torunları olduklarını göstermeleri için teşvik etmek olduğunu belirttikten sonra şöyle devam eder: “‘Devamlılık’ [düşüncesi], biyolojik nedenler sonucu ortaya çıkmanın ötesinde, Korais için, doğal ya da Tanrı vergisi bir durum değildi. [Devamlılığın] hedefi geleceğin ele geçirilmesiydi.” (Beaton, 2015, s. 222-223). Korais’in dil ve eğitim hakkındaki düşüncelerini Antik Hellen dilinden yaptığı çevirilere yazdığı önsözlerden biliyoruz. Ona göre eğitimin iki dinamiği vardı: a) Antik Hellen kültürü ve b) Avrupa Aydınlanması (Πεχλιβάνας, 1999: 177) Bu iki çağ birbirine “Orta yol” ile eklenenecektir. 1805 yılında yayımladığı *Hellen Kütüphanesi*’ne (*Elliniki Vivliothiki-Eλληνική Βιβλιοθήκη*) yazdığı önsözde “Orta yolu” dönemin dil tartışmalarına çözüm olarak önerir. Buna göre dil dizgesinde halk dili temel alınmalıydı; ancak sözcükler Antik Hellen dilinden seçilmeliydi. Bununla birlikte Korais eski dilin “dirilmesinin” mümkün olmadığını da bilincindeydi: “[Eski dilin] dirilmesine imkân yok. Bu ölü dilin zenginliğinden [kullanmamıza] izin verilen kısım, onu miras almamız ve ortak dil [Rumca] ile uyumlu bir hale getirmemizdir.” (Akt. Beaton, 2015, s. 203, 221). Toplumun düzelmesi, Korais’e göre, dil ile yakından ilgilidir: “Dil, bir ulusun devredilemez mülklerinden biridir. Bu mülk aracılığı ile ulusun tüm üyeleri, bir manada, demokratik bir eşitlikle ulusun bir parçası haline gelirler” (Κοραής, 1833, s. 49). Yunanistan bir yanıla Antik Hellen, diğer yanıla Avrupa düşüncesi ile oluşturacağı bağlar aracılığıyla “yeniden doğacaktır” (Mackridge, 2013, s. 141). Yunan ulusal kimliğinin nasıl üretilmesi konusunda Korais’in duruşunun, Antik Hellen kültürünün Avrupa Aydınlanması ve Fransız Devrimi aracılığı ile Rum topluluğuna aktarılıp bu şekilde bir “Grek/Hellen”⁸ kimliği yaratılması olduğu söylenebilir. Korais’in

⁷ Stefanos Kommitas’ın bu sözleri için bkz. Mackridge, 2010, s. 12.

⁸ Sözü geçen dönemde Osmanlı İmparatorluğu’nun Yunanca konuşan Ortodoks Hristiyanları için hangi ismin seçileceği de ayrı bir tartışma konusuydu. Ulus’un (Εθνος-Εθνος) ismi Rum mu, Hellen mi yoksa Grek mi olmalıydı? İsimlendirme konusunda Korais, Avrupa merkezci bakış açısını korumuştur. “Hellen” ya da “Grek” sözcüklerinden birinin tercih edilebileceğini; ancak “Rum” sözcüğünden kesinlikle kaçınılması gerektiğini; çünkü bu sözcüğün köleliği bile isteye kabul etmek anlamına geldiğini savunmuştur. Bu anlamda, kendi tercihinin “Grek”ten yana olduğunun altını çizen düşünür, Avrupalıların da kendilerine böyle dediklerini vurgulamıştır.

amaçladığı pek çok şey yeni kurulan Yunan ulus devletinde gerçekleşmemiş olsa da önerdiği dil formu, “arı/temiz dil” anlamına gelen *katharevusa-καθαρεύουσα* adı altında oluşturulan yapay bir dil ile 1976 yılına dek yazı dilinde kullanılmıştır. (Mackridge, 2010, s. 14).

18. yüzyıl sonlarından 19. yüzyıl başlarına dek dil konusunda yaşanan tartışmalar ulusal bireyin nasıl şekillenmesi gerektiği etrafında gerçekleşmiştir. 1821 ulusal hareketinin hemen öncesinde yaşanan *risale savaşı* (*Μάχη των φυλλαδίων*)⁹, temelde, iki sınıfın çatışmasına dayanıyordu. Terazinin bir ucunda bazı Fenerlilerle Patrikhane, diğer ucunda ise dönemin yenilikçi düşüncelerini benimsemiş aydınlar bulunuyordu. Dönemin ünlü Fenerlilerinden Panagiotis Kodrikas (1762-1827), 1817/18 yılında yayımladığı bir metinde – *Ortak Hellen Lehçesi Üzerine Bir Çalışma* (*Μελέτη τῆς Κοινῆς Ἑλληνικῆς Διαλέκτου*) – Korais’e, isim vermeden, ağır eleştiriler yöneltmiştir. Yukarıda da değinildiği üzere, Rumca ve Antik Hellen dili arasındaki bağı Hristiyanlık ve Yeni Ahit oluşturur. Bunun bir sonucu olarak dil ile Hristiyanlık’ın Ortodoksluk mezhebinin, Yunan ulusal kimliğini belirleyen ana unsurlar olarak sunulması kaçınılmazdır. Kodrikas’ın, Korais’in dilde düzeltme yapılması önerisine verdiği yanıt, dil ile kimlik arasındaki sıkı ilişkiyi gözler önüne serer:

“Hellen Soyu bunca felaketin içinde ulusal birliğini korumayı başarmıştır; çünkü atalarının dilini korumuştur. Ancak bu dil yoz ve şekilsizdir. Bunun sonucunda Hellen Soyunun ulusal varlığı temelsiz ve sorunludur! ... Ulusal lehçemizin saflığı etrafında dönen tartışma... bundan böyle yalnızca Filolojik ya da Gramatik bir tartışma olmayıp ulusal bir tartışma, bir kamu sorunu ve Ulusun kutsal haklarının temel bir teoremidir. Bu da şu an yaptığımız araştırmanın konusunu oluşturur.” (Κοδρικᾶς, 1998, s. 7)

Kodrikas tanrısal emrin yeryüzüne Yunan dili aracılığı ile yayıldığını düşünüyordu.¹⁰ Ona göre Korais ve arkadaşları, Hellenleri Grekler ve Hellenler, yani Korais yanlıları ve Korais karşıtları diye ikiye bölmüşlerdi. Kodrikas ve Neofitos Dukas (c. 1760-1845) Korais’in en dişli rakipleri olarak kabul edilirler (Mackridge, 2013, s. 270). Mackridge’e göre Dukas ile Korais’i, farklı görüşlerine rağmen, buluşturan nokta dil ulusalcılığı idi (Mackridge, 2013, s. 170). Dönemin konjonktürüne uygun olarak Dukas, Avrupalıların kendilerini Antik Hellen dilini konuşup yazmadıkları için “barbar” diye niteleyeceği kaygısını taşıyordu (Mackridge, 2013, s. 171). Bu kaygısı onu Antik Hellen dilini içeren bir eğitim programını desteklemeye itti. Dukas’a göre parçası oldukları geçmişe – Antik Hellen kültürüne – yaklaşmanın tek yolu klasik prototipleri taklitten (mimesis) geçiyordu: “Değişleri taklit ediyor olsak bile sözün iyisini taklit ediyoruz. Atalarımızı taklit ediyoruz.” (Akt. Δημαράς, 2009, s. 344). Araştırmacı Nikos Sigalas’a göre Dukas’ın esas amacı “tüm Ortodoks Hristiyanları Hellene dönüştürmekti” (Akt. Mackridge, 2013, s. 79, 170). Kimlik her zaman dille ilişkilendirilir: “Hellen kalmak istiyorsak atalarımızın dilini mükemmel bir şekilde öğrenmeliyiz” (Akt. Mackridge, 2013, s. 173). Dönemin önde gelen aydınlarından Daniil Filipidis (1750-1832) ve Grigorios Konstandas (1753-1844) 1791 yılında yayımladıkları *Çağdaş Coğrafya* (*Γεωγραφία νεωτερικῆ-Γεωγραφία νεωτερικῆ*) adlı kitaplarında benzer ifadeler dile getirmişlerdi:

“Bir ulusun ruhunu kusursuz hale getirmek için [öncelikle] dilini geliştirmek gerekir. ... Bir ulusun ruhu, dili kusursuzlaşmadığı müddetçe kusursuzlaşmaz. ... Ey, o eski ve onurlu Hellenlerin torunları, dilinizi geliştirerek [atalarınızı] taklit etmeye başlayın.” (Akt. Πεχλιβάκος, 1999, s. 81).

1880’lerden 20. Yüzyıl Başlarına dek Dil Sorunu

Yunanistan ulusal devlet olarak kurulduktan (1830) sonra, 6/18 Şubat 1834 tarihinde çıkarılan bir yasa ile *katharevusa* devletin resmi dili olarak belirlenmiştir (Βαρελάς, 2013, s. 11). *Katharevusa*yı pratik bir çözüm olarak gören Yunan devleti, bu yapay dil sayesinde hem devlet mekanizmasının ihtiyacı olan

⁹ Terim, Yunan Edebiyatı Tarihinin önemli uzmanlarından Konstandinos Th. Dimaras’a aittir. Bkz. Δημαράς, 2009.

¹⁰ Ulusalcılık kuramcılarının önemli isimlerinde biri olan Anthony D. Smith tarafından önerilen *etik seçilmişlik mitinin* Yunan ulusalcılığında da geçerli olduğunu görüyoruz. Bu mite göre kimi uluslar Tanrı tarafından kutsanmış ve diğer uluslara göre daha bir el üstünde tutulmuştur. Bkz. Smith, A. D. (2014). *Milli Kimlik*. İstanbul: İletişim, s. 66.

mesafeli ve incelikli bir dil yaratmış hem de halk dili diyalektlerinin oluşturduğu renkliliği önlemeye çalışmıştır (Γουινιάς, 1984, s. 60). Buna rağmen, ülkede dil konusunda bir karışıklık hâkimdi. Öyle ki bu durum, 1836 yılında Dimitrios Vizantios¹¹ (1790-1853) tarafından yayımlanan *Vavilonia-Baββολωνία* adlı komedide de dile getirilmiştir. 1827 yılında başkent Nafplion'un kahvehanelerinden birinde geçen oyunda, Navarin Olayı'ndan (1827) sonra farklı bölgelerden gelmiş, ana dili Yunanca olan kişiler – Giritli, Arnavut, Morali, Sakızlı, Anadolu – arasında geçen yanlış anlaşılmalara hicvedilir (Mackridge, 2013, s. 209; Πολίτης, 2001, s. 181-182).

1890'ların sonundan I. Dünya Savaşı'na kadar geçen sürede dil üzerine yaşanan tartışmalarda *Makedonya sorunu* (*makedoniko zitima-μακεδονικό ζήτημα*) gündemdedir.¹² Temelde bu sorun, Yunanistan ile Bulgaristan arasında Makedonya bölgesinin Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılmasından sonra bu bölgede kimin egemenlik kuracağına yönelik bir çekişmeydi. (Mackridge, 2013, s. 319). Ortodoks Bulgarların 1870 yılında Patrikhane'den ayrılıp kendi özerk kiliselerini kurmaları ve 1878 yılında Berlin Kongresi'nde alınan bir kararla Rusya'nın kontrolünde bir Bulgar devletinin kurulması Yunan ulusalcılarını tedirgin etti. Bu tedirginliğin nedeni, tarihi “nedenler”den ötürü Yunan saydıkları bu bölgede bir Bulgar “tehditi” algılamalarıydı (Mackridge, 2013, s. 267). Özerk Bulgar Kilisesi'nin (Bulgar Eksarhlığı) kurulmasıyla birlikte Makedonya bölgesinde oturan Ortodoks halkın bir kısmı yeni kurulan bu Kilise'ye, bir kısmı ise Patrikhane'ye tabi oldu. Bulgar ulusalcıları, bu bölgede yaşayıp Slav dillerinden birini konuşan bir kişiyi “Bulgar” sayarken, Yunan ulusalcıları Patrikhane'ye bağlı kalıp çocuklarını Yunan okullarına gönderenleri “Hellen” saymışlardır (Mackridge, 2013, s. 319). Bu nedenden ötürü, her iki ulusalcılık da dilin, ulusal “bilinçte” belirleyici bir rol oynadığına inanmış, Yunanca ya da Bulgarcanın bu bölgede yayılması ile burada yaşayan halkın, doğrudan bir Yunanlılık ya da Bulgarlık “bilinçine” erişim sağlayabileceğini düşünmüştür (Mackridge, 2013, s. 319). Yunan entelijansiyası bu bölgede Yunancanın yayılması konusunda hem fikirdi. Anlaşamadıkları nokta bu Yunancanın *katharevusa* mı yoksa halk dili mi (dimotiki-δημοτική) olacağıydı. 1880-1920 yılları arası “militan bir halk dili dönemi” olarak kabul edilir. Gregory Jusdanis bu dönemin özellikleri hakkında şunları söyler:

“On dokuzuncu yüzyılın son, yirminci yüzyılın da ilk yirmi yılı militan bir halk dili dönemine sahne olmuştur. İçinde bulunulan dilsel ve edebi anarşi durumu Yunan tarihinde eşine rastlanmayan bir eklektikliği beslemiştir. Bu dönemde tek bir milli kanon değil, her biri farklı cemaatleri temsil eden ve hepsi de resmiyet kazanmak isteyen birçok kanon vardı. Bu yıllar boyunca *Yunan şiiri* ve *Yunan edebiyatı* terimleri, on dokuzuncu yüzyılda olduğu gibi arı dillilerle, ya da yirminci yüzyılda olacağı gibi halkçılarla özdeş değildi. Edebiyata ilişkin hiçbir tekil anlayış milli anlayış olarak benimsenmiş değildi.”¹³ (Jusdanis, 2015, s. 133).

Atina Üniversitesi öğretim üyelerinden Konstandinos Kontos (1834-1909) tarafından 1882 yılında yayımlanan *Yeni Hellen Dili Üzerine Dilsel Gözlemler* (*Glosike paratirisis anaferomene is tin nean ellinikin*

¹¹ Yazarın gerçek adı Dimitrios Haciaslanis'dir. Yazar, bu Türkçe soyad yerine kendine yeni bir soyad yaratır. Bir Yunan Ortaçağı olarak Bizans'ın, ulusal tarih yazımına yavaş yavaş katıldığı bir dönemde “Bizanslı” soyadının bilinçli bir seçim olduğunu belirten Demirözü şunları söyler: “Kitabın [*Vavilonia*] yazarı İstanbul doğumlu Haciaslanis'dir (bilmem yazarın soyadı açıklama istiyor mu). Ama şunu da belirtmeli ki yazar kitabını Bizanslı Dimitrios (Dimitrios Vizantios) soyadıyla imzalamıştır. Yani yazarımız kendi ismini de Yunan anlatsı/ hikayesinin süzgecinden geçirerek yeniden yorumlamış, yaratmıştır. Kanımca bu yaratılışın yeni Yunan devletinin dil sorunlarını konu edinen bir kitapta yer alması Yunan anlatısında yaratılan kimlik arayışını da gayet esprilice özetlemektedir.” Bkz. Demirözü, D. (2003). İlk Dönem Yunan Romanında (1834-1880) Öteki İmajı. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi* 43, 1, 169-194.

Erişim adresi: <http://dtefdergisi.ankara.edu.tr/index.php/dtef/article/view/1048/1192>

¹² 19. yüzyıl sonu, 20. yüzyıl başı Bulgaristan ile yaşanan Makedonya sorunu, 1993 yılından beri, Yunanistan ile Makedonya Cumhuriyeti (FYROM) arasında hassas nokta olmaya devam etmektedir. Son aylarda, Makedonya'nın NATO'ya FYROM yerine “Makedonya Cumhuriyeti” adı ile katılmak istemesi, Yunanistan'da adeta topyekün bir savunma havası yaratmıştır. Yunanistan'ın dokuz coğrafi bölgesinden biri olan Makedonya bölgesi, Yunanistan'ın kuzeyindeki Pindus Dağları ile doğusundaki Mesta Karasu Nehri (Nestos-Néστος) arasında yer alan bölgeye verilen addır. Yunanistan, “Makedonya” adının, kendi coğrafi bir bölgesinin adı olduğunu, bu yüzden bu bölgenin FYROM olarak adlandırılmaya devam edilmesi gerektiğini savunur. Son günlerde bu konu üzerine ülke çapında protestolar düzenlenmekte, kitabevelerinin vitrinlerinde, televizyon programlarında Makedonya tarihine ve Büyük İskender'e yönelik yayınlar ön plana çıkmaktadır. Konumuz açısından dikkati çeken en önemli nokta ise, bu türden programlara konuşmacı olarak davet edilen dilbilimcilerin, Antik Hellen dili ile Çağdaş Yunanca arasındaki bağı vurgulayıp “Üsküplüler”in bir ana dillerinin olup olmadığını, varsa bu dilin ne olduğunu sorgulamalarıdır. Bu da bize, dil ile mekân (toprak/vatan) arasında kurulan doğrudan ilişkiyi göstermektedir.

¹³ Vurgular yazara aittir.

glosan-Γλωσσικαί παρατηρήσεις αναφερόμεναι εις την νέαν ελληνικήν γλώσσαν) başlıklı eser, 18. yüzyılın sonlarından itibaren yaşanan dil tartışmalarının fitilinin yeniden ateşlenmesine neden olmuştur (Mackridge, 2013, s. 267). Kontos bu kitabında 18. yüzyıldan beri kullanılan yazı dilinin hatalı olduğunu; çünkü Antik Hellen dilinin kurallarına tam olarak uyulmadığını, özellikle sözcüklerin anlamlarının çok değiştiğini savunmuştur (Mackridge, 2013, s. 268). Hiçbir zaman *katharevusa* terimini kullanmamış olan Kontos, her bir kelimenin biçim ve anlam olarak ya Antik Hellen ya da halk dili olması gerektiğini dile getirmiştir (Mackridge, 2013, s. 319).

Kontos'un bu kitabına tepki, kendisi gibi *katharevusa* yanlısı başka bir öğretim üyesinden gelmiştir: Dimitrios Vernardakis (1833-1907). 1884 yılında yayımladığı *Pseudo-Attikizmin Denetimi (Psevdoatikismu elenhos-Ψευδοαττικισμού έλεγχος)* başlıklı kitabında *katharevusanın* ve halk dilinin varlıklarını ayrı ayrı sürdürmeleri gerektiğini, Attik diyalekti ile sınırlı kalınmayıp dilin geçmişte kullanılmış tüm şekillerinden yararlanılması gerektiğini savunmuştur. Vernardakis'e göre, dilde bir "iyileşme" olabilmesi için, önce toplum ahlakında bir "iyileşme" olması gerekirdi; çünkü "dil, toplumun bir aynasıydı" (Mackridge, 2013, s. 270). Antik Hellen dilinin Attik diyalektini harfi harfine almak bu "iyileşme" için yeterli değildi. Önemli olan, o dönemin "ruhuna" nüfuz edebilmektir. Oysa bugün Platon'un dili gibi sunulan şey, aslında Fransızcaya ait düşünce ve ifade şekliydi (Mackridge, 2013, s. 270). Vernardakis, her ne kadar halk dili yanlısı olmasa da bu dile olan hayranlığını gizlememiştir. Mackridge, bu tutumundan dolayı onun "ideolojik açıdan bir düalist" olduğunu söyler (Mackridge, 2013, s. 269-270).

Kontos ile Vernardakis arasında geçen bu tartışmaya, kısa bir süre sonra, o sıralar Atina Üniversitesi'nde asistan olan, dilbilimci Georgios Chacidakis de katılmıştır. 1884 yılında yayımladığı *Yeni Yunan Dili Üzerine İnceleme ya da Pseudo-Attikizmin Denetimi İşkencesi (Meleti epi tis neas ellinikis i vasanos tu elenhu tu psevdoatikismu/Μελέτη επί της νέας ελληνικής ή βάσανος του έλέγχου του ψευδοαττικισμού)* başlıklı eserinde, Antik Hellen dili ile Çağdaş Yunanca arasındaki farklılıkların bulunup çıkarılması ve bu farklılıkları birbirine bağlayan kuralların araştırılması gerekliliğine işaret etmiştir. Chacidakis bu eserinde Kontos'u savunmuş ve Çağdaş Yunan yazı dilinin, daima Antik Hellenin kurallarına göre, yeniden ve yeniden düzenlenmesi gerektiğini belirtmiştir. Chacidakis'e göre halk dilinin, yazı dili haline gelebilmesi için, öncelikle tüm kurallarının belirlenmiş olması, sonrasında ise "dilin görkemli yapısını inşa edecek bir Shakespeare ya da bir Dante" bulunması gerekliydi (Mackridge, 2013, s. 272).

Katharevusa yanlılarının kendi aralarındaki bu tartışma sürüp giderken, Giannis Psiharis (1854-1929) 1888 yılında, halk dilinde kaleme aldığı *Yolculuğum (To Taksidi mou-To Ταξίδι μου)* başlıklı uzun hikâyesini yayımlamıştır. Bu eser, halk dilinin hem düzyazı hem de bilim dalı olarak kullanıldığı ilk metin olarak kabul edilir (Mackridge, 2013, s. 280). Psiharis'e göre *katharevusa*, Yunanlıların hem dillerini hem "ulusal karakterlerini" bozuyordu. Yabancı eserlerin Yunancaya çevrilmesine de karşı olan yazar, her halkın farklı bir düşünce yapısının olduğunu, bu yüzden de farklı kitaplara ihtiyaç duyduğunu savunuyordu. Fransızcadan birebir yapılan çeviriler, Fransız düşünce şeklini yansıtıyordu. Bu şekilde, Yunanlıların hem "incelikli doğal dilleri" hem "ulusal karakterleri" bozuluyor, hem ulusal "ruhun" hem halk dilinin içi boşaltılıyordu (Mackridge, 2013, s. 279-281).

Alman *Yeni Gramerciler (Junggrammatiker)* ekolünden etkilenen Psiharis, bu ekol tarafından savunulan, bir dilin fonetik yapılarının değişmeden kaldığı görüşünü benimsemiştir. Yunanistan'ın antik köklerinden şüphe duymayan yazara göre halk dili, Antik Hellen diline çok daha yakındır; çünkü Antik dildeki bazı fonetik yapılar halk dilinde aynen korunmuştur (Mackridge, 2013, s. 283). Hellen ulusu, "kendini" gerçekleştirmek istiyorsa eskiyi taklidi bırakıp kendi ulusal "öz"ünü bulmaya çalışmalıydı. Bu "öz" de halk dilinde saklıydı. Yapılması gereken, halk dilinin her alanda – edebiyat, bilim, eğitim vb. – kullanıma açılmasıydı (Mackridge, 2013, s. 281). Dönemin Fransız dilbilimci ve Çağdaş Yunan filolojisi uzmanlarından André Mirambel (1900-1970), Psiharis'in temel prensiplerini şöyle sıralar: 1) Yunan dilinin antik dönemden beri sürekli gelişmekte olduğuna olan inanç, 2) Yunan dilinin fonetik kurallarının katılığına olan inanç ve 3) halk dili temel alınarak oluşturulacak olan ortak bir yazı dilinin geliştirilmesine ve kurumsallaşmasına olan inanç (Akt. Mackridge, 2013, s. 281).

Özellikle dil ve halkçılık konusundaki görüşleri ile Doğu Avrupa ulusçuluklarını yakından etkilemiş olan Alman düşünür Johann Gottfried Herder'in (1744-1803), Yunanistan'da 1850'li yıllarda etkili olduğu söylenir (Δημαράς, 2009, s. 298). Düşünüre göre dil, “tek doğal ve vazgeçilmez sosyo-politik bağlantı temelidir” (Sevim, 2008, s. 375). Ulusal karakterin şekillenmesinde dil temel bir unsurdur. Herder'in devlet anlayışı tek halk, tek vatan, tek dil anlayışına dayanır (Sevim, 2008, s. 296-297). Aynı dili konuşan insanlar halkı oluşturur. Halk ise “bir milletin kolektif kültür bilincinin yaratıcı kaynağıdır.” Bütün halk tabakaları ulusun bir parçasıdır; ama eğitimsiz olanı en önemlisidir; çünkü bu kesim o halkın “otantik özünü” oluşturan dili ve kültürü koruyabilmiştir (Sevim, 2008, s. 375). Yunan entelijansiyası Herder'in historizmine ve halkçılığına şu alanlarda ihtiyaç duymuştur: a) anonim halk şiiri, b) antik kökler, c) Hellen “dehasının” keşfi, d) halk geleneklerinde antik kültüre ait izlerin aranması, e) Orta çağ tarihinin araştırılması (Δημαράς, 2009, s. 296). Her ne kadar Herder'in Yunan kültürel yaşamındaki bu etkisinin, 1860'larda ulusal tarihçi Konstantinos Papanigopoulos'un¹⁴ sahne alışıyla birlikte sona erdiği iddia edilse de (Δημαράς, 2009, s. 298) onun dile ve halka verdiği bu önem, 19. yüzyıl sonlarında siyasi bir program haline gelecektir. Halk tabakalarının “ulusallaştırılması” görevini, halkbilimi, *ithografik*¹⁵ hikâye yarışması ve Halk Dili Hareketi ile Yunan entelijansiyası üstlenecektir (Τζούμα, 2007, s. 123). Halk Dili Hareketi'nin büyük bir çoğunluğu dili ve ulusu “canlı organizma” şeklinde görmüşlerdir. Kırsalda yaşayan Yunanlıların dillerini ve kültürlerini, Antik Hellen uygarlığının “doğal” ve “çağdaş” bir uzantısı olarak kabul etmişlerdir. Yunan halkı tarafından konuşulan farklı diyalektlerin ortak unsurlarının – Kilise hariç – edebiyat, eğitim, yönetim gibi alanlarda kullanılan yazı dilinin temeli olması gerektiğini savunmuşlardır (Mackridge, 2013, s. 289). Mackridge halk şarkılarının, masalların, atasözü ve deyimlerin ve genel olarak geleneksel köy yaşamının, eğitimde yer alması gibi taleplerin “uzak hedefinin” Yunanistan ile Osmanlı Rumlarını coğrafi ve tarihi açıdan birleştirip bütün ve homojen bir “hayali cemaat” kurmak olduğunu vurgular (Mackridge, 2013, s. 289-290). Halk Dili Hareketi, edebiyat alanını ele geçirebilirse diğer tüm alanlarda sözünün geçeceğine inanıyordu (Mackridge, 2013, s. 290). Resmi düzlemde tanınmayan halk dilinin, edebi eserlerde kullanılmaya başlanmasıyla birlikte edebiyatla ilgilenmek bile “utanç verici bir uğraş” şeklinde değerlendirilmeye başlanmıştır (Γουνελάς, 1984, s. 65).

Yunanistan'ın ulusal devlet olarak kuruluşundan itibaren ulusal topraklar ile ilgili bir rahatsızlık söz konusuydu. Bu rahatsızlığın temelinde, anadili Rumca olan Ortodoks nüfusun çok büyük bir kısmının Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde olan İzmir, İstanbul, Selanik gibi önemli merkezlerde yaşıyor olması vardı. Bu nedenle yeni devlet, “tamamlanmamış” görülüyordu. Bu toprakların Yunan devletine katılması “milli dava” olarak benimsenmişti (Özkırmı ve Sofos, 2013, s. 95-96). Mevcut olan bu “davaya” Balkan Savaşları zamanında iyice alevlenen “Makedonya sorununun” da eklenmesiyle birlikte siyasette, bilimde, mimaride ve edebiyatta bir Yunanlaştırma projesi yürürlüğe sokulmuştur. Bu projenin belkemiğini de dilde, edebiyatta, arkeolojide, mimaride, müzikte ve halk geleneğinde antik uzantıların “keşfi” oluşturmuştur. Psiharis de dönemin Yunanistan dışında yaşayan diğer aydınları gibi Yunanistan'ın, sınırlarını genişletip Yakın Doğu'da lider bir konuma gelmesini arzuluyordu (Mackridge, 2013, s. 276). Mackridge, *Yolculuğum*'un *Megali İdea*¹⁶ havası içinde kaleme alındığını, Psiharis'in, halk dilini Yunanistan'ın irrendentist projelerine hizmet edebilecek bir “araç” olarak gördüğünü belirtir (Mackridge, 2013, s. 285). Psiharis'e göre dil sorunu, gerçekte, bir kimlik ve Yunanistan'ın geleceğinin ne olacağına ilişkin bir sorundu. Yazarın, adı geçen hikâyesinde yer alan Yunan dilinin İstanbul diyalektine uygun deyiş biçimleri,

¹⁴ Yunan ulusal tarih anlatısının kurucusu kabul edilen K. Papanigopoulos, zaman içinde ulusal bir “devamlılık” sağlayabilmek amacıyla anlatıyı “Antik, Orta çağ (Bizans) ve Yeni Yunanlılık” üçlemesi üzerine kurmuştur. Bu anlatıya göre dört yüz yıllık Osmanlı İmparatorluğu dönemi Yunanlılığın, zamanda yaptıkları yolculukta bir kaza (kölelik/boyunduruk) şeklinde görülmüştür.

¹⁵ Fransızca “ethnographie”den ödünçlenen *İthografia* (ἠθογραφία) sözcüğü gelenek-görenek anlamına gelen “ithos (ἴθος)” ve yazı anlamına gelen “grafia (γραφία)” sözcüklerinin bileşiminden oluşur (*Λεξικό της κοινής νεοελληνικής γλώσσας*, (1999). Θεσσαλονίκη: Α.Π.Θ., Ινστιτούτο νεοελληνικών σπουδών.). Bir edebiyat terimi olan *İthografia*, belirli bir zamanda ve yerde yaşayan insan topluluklarının yaşam biçimlerinin, özellikle dini inançlar ve mitler aracılığı ile şekillenen gelenek ve göreneklerinin, düz yazı ya da şiirde yansıtılması anlamına gelir (Ηθογραφία. 1968. *Μεγάλη εγκυκλοπαίδεια της νεοελληνικής λογοτεχνίας. Από τον 10^ο αιώνα μ. Χ. Μέχρι σήμερα* içinde (7. Baskı). Αθήνα: Εκδοτικός οίκος Χάρη Πάτση Ε.Π.Ε.).

¹⁶ İlk kez 1843 yılında, anayasa görüşmeleri sırasında, Yunanistan'ın ilk başbakanı Ioannis Kolletis (1774-1847) tarafından dile getirilen *Megali İdea* (*Büyük Mefkure*), Yakın Doğu'daki bütün Yunan yerleşim bölgelerini, başkenti İstanbul olan tek bir devletin sınırları içinde toplama fikridir.

daha sonra kaleme aldığı metinlerde kaybolur. Gitgide daha ortak bir halk dili kullanmaya başlayan Psiharis, bu tercihinin nedeni olarak, Yunanlılığın iki “başkenti” şeklinde tanımladığı Atina ve İstanbul kentleri arasında “politik birlik”in sağlanması çabasını gösterir (Mackridge, 2013, s. 276). Gerçekte bu tutum, Halk Dili Hareketi'nin genelinde gözlemlenir. Yazarlar, bir bütünselliğe sahip tek bir edebiyat dili kurabilmek amacıyla, Yunancanın Girit, Kıbrıs, Selanik gibi diyalektleri arasındaki büyük farkları görmezden gelmişlerdir (Mackridge, 2013, s. 292).

Yolculuğum ile birlikte Yunanlı aydınlar arasında yeni bir kutuplaşma yaşanmıştır. 20. yüzyıla doğru halk dilinin tiyatro ve şiir alanında iyice yerleşmesi, Argiris Eftaliotis (Kleanthis Mihalidis, 1849-1923) ve Andreas Karkaviças gibi yazarların halk dili ile yazılmış düzyazı örnekleri vermeleri *katharevusa* yanlılarını tedirgin eden gelişmeler olmuştur. 1891 yılında yazar, diplomat ve akademisyen Angelos Vlahos'un (1838-1920) *Filadelfi Şiir Yarışması*'nda şiir dilinin yeniden *katharevusa* olmasını talep etmesi ve aynı yıl şair ve yazar Aleksandros Rizos Rangavis'in (1809-1892), halk dilinde yazılmış Yunan ulusal marşının ilk iki kıtasını *katharevusaya* çevrilmesi yönünde bir isteği dile getirmesi *katharevusacılar* ile halk dili yanlıları arasındaki zıtlaşmayı iyiden iyiye alevlendirmiştir (Γουινελάς, 1984, s. 60, 85). Mackridge, *katharevusa* teriminin arkaik dil yanlıları tarafından bu dönemden itibaren çok daha sık kullanıldığına dikkat çeker (Mackridge, 2013, s. 295). *Katharevusa* yanlılarının Halk dili yanlılarına karşı yönelttikleri temel eleştiri şuydu: Halk dili, gerçekte, bir “köylü dili” idi. Bu sebeple ne söz varlığı, soyut anlamlarla zenginleştirilmeli ne de bu dilin, yazı dili olması için mücadele edilmeliydi (Mackridge, 2013, s. 269). Ayrıca bu dili zenginleştirmek için yeni kelimeler “icat” edilmemeliydi. Gerçekten de Mackridge, Psiharis'in, özellikle dilbilimle ilgili yazılarında, *katharevusa* sözcükleri dilden temizleme çabasının onu yeni terimler “icat etmeye” yönelttiğini, toplumun büyük bir kısmına yabancı olan bu kelimelerin komik etkiler yarattığını dile getirir (Mackridge, 2013, s. 288). Bununla birlikte hem *katharevusa* hem halk dili yanlılarının ortak bir amacı vardır: “Yunanlı üretmek”:

“Arı dilliler günlük dili sadece statüsünün düşüklüğü yüzünden değil aynı zamanda milli kimlik konusunda kendisinininkine rakip bir versiyon sunduğu için de reddediyordu. Arı dil kendisini devletin resmi söylemi olarak adlandırmış olsa da, yüksek (arı dil) ile aşağı (*demotikos*) arasındaki farkı estetik değil siyasal terimlerle ifade ediyordu. Arı dilin, kendi saygınlığını koruyup kültürel kaynakları istediği gibi dağıtmaktan daha geniş sosyo-politik hedefleri vardı. Savunduğu pedagojik misyon *katharevusa*'yı milli dil, arı dili de milli kültür olarak tahayyül ediyordu. Tabii ki pratikte bu planlar halkın karşı koyması ve halkçıların muhalefeti yüzünden hiçbir zaman gerçekleşmedi. Ama *demotikos* gibi, arı dilliler de millete kendi değerlerini aşlamaya çabalıyordu ve amacı da Yunanlı üretmekti.” (Jusdanis, 2015, s. 117).¹⁷

Dönemin başka bir aydını Nikolaos Konemenos (1832-1907), 1895 yılında yazdığı bir metinde Psiharis'in “halk öğretmendir” görüşüne katılmadığını belirtir. Konemenos'a göre dil konusunda halk baz alınamazdı. Halkı ya da kendini bir otorite olarak görmek doğru değildi. Halk olsa olsa “çalışma arkadaşı” olabilirdi (Mackridge, 2013, s. 299). 1893 yılında Andreas Karkavitsas (1865-1922) ile dönemin diğer bir önemli yazarı Aleksandros Papadiamantis de (1851-1911) Psiharis'i ciddi bir şekilde eleştirmiştir. Bu eleştirilerin temel noktası, Psiharis'in halk dilinde yeterince yetkin olmadığıdır (Mackridge, 2013, s. 299). Gerçekten de Psiharis, arkadaşı Eftaliotis'e yazdığı mektuplarda, Yunanca kimi ifadelerde zorlandığını, bu dille ilişkisinin biraz problemliliğini itiraf etmiştir (Mackridge, 2013, s. 278).

1904 yılında, halk dilinin eğitimde ve genel olarak kamu alanında yaygınlaşmasını sağlamak amacıyla bir dernek kurulmuştur: *Ulusal Dil Derneği* (*Ī Eteria 'Ī ethniki glosa'/H Etaireia 'H ethniki glōssa*). Kurucu üyeleri arasında yazar ve diplomat Ion Dragumis (1878-1920), şair Kostis Palamas (1859-1943) ve yazar Andreas Karkavitsas gibi önemli isimler de vardı. *Ulusal Dil Derneği* 1905 yılında yayımladığı deklarasyonda okullarda Antik Hellen “ruhu” yerine sadece sözcüklerinin öğretilmesini eleştirmiştir. Makedonya bölgesindeki okullarda halk dili yerine *katharevusa* öğretilmesinin, bu bölgede

¹⁷ Vurgular yazara aittir.

yaşayan ve Slav dillerinden birini ana dil olarak konuşan çocukların Bulgar ulusçuluğuna kayabileceği yönündeki kaygılarını dile getirmiştir. Dernek, çok kısa bir süre sonra, halk dilinin hangi diyalektinin seçilmesi gerektiği konusunda çıkan tartışmalar üzerine lağvedilmiştir; ancak bu dernekle birlikte eğitim alanında Halk Dili Hareketi başlamıştır. Bu hareketin amacı, en azından ilkokul düzeyinde halk dilinin ve kültürünün öğretilmesini sağlamaktır. Bu sayede eğitimin demokratik bir hale geleceği, toplumsal ve ekonomik alanda ilerlemenin gerçekleşeceği düşünülüyordu (Mackridge, 2013, s. 321-322).

1902 yılında Fotis Fotiadis adında İstanbullu bir Rum tarafından *Dil Sorunu ve Eğitim Rönesansımız* (*To glosikon zitima ke i ekpedevtiki mas anagenisis-To γλωσσικόν ζήτημα κ' η εκπαιδευτική μας αναγέννησις*) başlığı ile bir kitap yayımlanmıştır. Bu kitap, eğitim alanında reforma gidilmesini öneren ilk kitaptır. Fotiadis kitabında *katharevusanın* “ulusal ruh”un biçimini bozup ona zarar verdiğini, ulusal eğitimin ulusal bir “kendini tanıma” biçimine dönüşebilmesi için devletin ve Patrikhane’nin yönetiminde olmayan bağımsız okulların açılması gerektiğini savunmuştur. Fotiadis’e göre bu okullar, dağlarda ve deniz kenarlarında olmalıydı. Mackridge, Fotiadis’in eserinde iki noktaya dikkat çeker: Çocuk ve kadın. Fotiadis’e göre çocuk “sonu olmayan bir hazine” gibidir; kadın ise “dilini çilingiri”dir. Bu nedenle kadının eğitimine önem verilmelidir; çünkü “Ortodoksluk’un dilini besleyecek ve güçlendirecek olan kadındır.”¹⁸ (Akt. Mackridge, 2013, s. 323-324). 1907’de Trabzonlu bir Rum, Georgios Konstandinidis, Georgios Skliros takma adıyla *Toplumsal Sorunumuz* (*To kinonikon mas zitima-To κοινωνικόν μας ζήτημα*) başlıklı bir kitap yayımlamıştır. Dil sorunu denilen şeyin, aslında toplumsal bir sorun olduğuna dikkat çeken bu eser, Yunanca yayımlanan ilk Marxist manifesto olarak kabul edilir. Konstandinidis’e göre Yunanistan, 1821 “Devrimi”nden sonra liberal-demokratik bir devlet haline geleceğine, Bizans İmparatorluğu’nu “yeniden canlandırma” gibi hedeflerle aristokrasi geçmişini sürdürmeyi yeğlemiştir. Sınıf mücadelesinin sonunda Yunanistan’da proletarya, er ya da geç egemen olacaktır (Mackridge, 2013, s. 325).

Toplumsal Sorunumuz dil konusunun, dönemin halkçı dergisi *Numas*’ta enine boyuna tartışılmasına neden olmuştur. Mackridge’e göre katılımcıların büyük çoğunluğu Nietzsche, Darwin ve Marx’ın “mücadele” kavramından etkilenmiştir; ancak sözü geçen kavram sosyalistler ve ulusalcılar tarafından farklı amaçlar doğrultusunda araç haline getirilmiştir. Bu bağlamda sosyalistler, “mücadeleyi” toplumsal sınıflar arasında verilen bir savaş; ulusalcılar ise ulusal “birliğin” sağlanması yönünde harcanan bir çaba şeklinde algılamışlardır. Dil, tüm Hellenler arasında birliği sağlayabilecek bir güçtür. Dil, aynı zamanda, Osmanlı İmparatorluğu’nda “köle” durumunda bulunan tüm Hellenleri bağımsızlığa kavuşturabilir. Bu sayede diğer rakip ulusalcılıklar da alt edilebilir. Sosyalistler ise dili, Yunan proletaryasının elinde sınıfsal mücadelede kullanılacak bir güç olarak görüyorlardı¹⁹ (Mackridge, 2013, s. 327-328). 20. yüzyıl başlarında Yunan entelektüel yaşamında yoğun bir Alman etkisinin olduğu gözlenir. *Tehni*, *Dionisos* gibi dergiler tamamen Alman kültürel etkisi altındadır. Bu dönemde Alman devleti tarafından sağlanan burslarla Almanya’da öğrenim gören Yunanlı öğrenci sayısı da artmıştır. Alman düşün yaşamının Goethe, Hauptmann, Nietzsche gibi isimleri Yunanlı edebiyatçıları derinden etkilemiştir. Bu düşünürler içinde en etkili olanının Nietzsche olduğu söylenir. Nietzsche’nin “üstün insan”, “irade” ve “eylem” gibi kavramları, ulusal özgüvenin yitirildiği bir dönemde²⁰ bu özgüvenin yeniden kazanılmasında çok etkili olmuştur. Akademisyen Dimitris Gunelas, Nietzsche’nin “yeniden doğuşun gerçekleşebilmesi için önce her şeyin yerle bir olması gerekir” gibi düşüncelerinin, özellikle Yunan gerçekliğine çok uygun olduğunu savunur (Γουνελάς, 1984, s. 77-78).

Halk dilinin, yaşamın her alanına geçirilmeye çalışılması yolunda yoğun bir çaba harcanırken, Yunan kültürel tarihine *Evangelika* (1901) ve *Oresteiaka* (1903) adları ile geçecek olan iki üzücü olay da yaşanmıştır. 9 Eylül 1901 tarihinde, *Akropolis* gazetesinde Aleksandros Pallis (1851-1935) tarafından

¹⁸ Avrupa erkek egemen söylem tarafından üretilen bu anlayış, dönemin edebiyat ve edebiyat dışı hemen hemen bütün metinlerine sinmiştir.

¹⁹ Mackridge *Numas* dergisinde gerçekleşen tartışmalarda halk dili yanlılarının, 1880’lerdeki aksine, köy geleneklerine daha az önem verdiklerini savunur. Bunun nedeni, Yunan burjuvasının artık kendi olanaklarına daha fazla güvenmeye başlamasıdır. Araştırmacıya göre Halk Dili Hareketi hiçbir zaman kitlesel bir hareket haline gelmemiş, burjuvanın yönetim üzerindeki baskısından öteye gidememiştir (Mackridge 2013, s. 328).

²⁰ 1893 yılında ülke, artan dış borçları nedeniyle iflas eder. Dönemin başbakanı Charilaos Trikoupis, 10 Aralık 1893 tarihinde meclise giderek Yunan toplumsal hafızasına kazınmış şu ünlü sözleri söyler: “Beyler, ne yazık ki battık/Kύριοι, δυστυχώς επτοχεύσαμεν”. Bir yandan ekonomik iflas, diğer yandan 1897 Nisan ayında Teselya’da Osmanlı İmparatorluğu ile otuz gün süren savaşın kaybedilmesi Yunanistan’da bir “kuşku” ve “güvensizlik” ortamı yaratmıştır.

yapılan Yeni Ahit çevirisi tefrika edilmeye başlandı. Beklenildiği üzere, çevirilere tepkiler gecikmedi. Tepkilerin merkezinde Pallis'in çevirisinin, kutsal metinleri, Hellenliği ve "kutsal Hellen dili"ni²¹ güllünçleştirdiği düşüncesi bulunuyordu. Bu düşüncenin temelinde ise Panslavistlerin, "kutsal Hellen dili"ni, konuşma dilinin diyalektlerine bölerek Yunanlıların Antik Hellen uygarlığı ile olan bağlarını koparmak istedikleri varsayımı vardı (Mackridge, 2013, s. 313). Halktan gelen yoğun tepkiler üzerine 20 Ekim'de Pallis'in çevirisinin tefrikası durduruldu; ancak öfke o kadar büyüktü ki çeviri karşıtları, tefrikanın durdurulduğunun bile farkına varmadılar. Teoloji Fakültesi'nden bir grup öğrenci 5 Kasım'da *Akropolis* gazetesini basıp yayının durdurulmasını istedi. Aynı öğrenci grubu Atina Metropolitliği'nden, çevirilerin aforoz edilmesi talebinde bulundu. 7 Kasım'da, tarih öğretmeni Pavlos Karolidis önderliğinde, içlerinde öğrenci olmayanların da bulunduğu büyükçe bir grup Metropolitlik'e yürüyüp çevirmenlerin aforoz edilmesini ve çevirilerin tüm baskılarının yakılmasını talep etti. Asker ve polis ile yaşanan çatışma sonucu göstericilerden sekiz kişi yaşamını kaybetti. Bu olaydan sadece iki yıl sonra Aiskhylos'un *Oresteia* adlı tragedyasının Almancadan halk diline yapılmış çevirisi Krallık Tiyatrosu'nda oynandı. Bunun üzerine, Atina Üniversitesi Klasik Filoloji Bölümü öğretim üyelerinden Georgios Mistiriotis tüm halk dili savunucularını, Hellen dilinin bütünlüğünü bozup diyalektlere bölerek Çağdaş Hellenlerin ataları ile bağlarını koparmayı amaçlayan panslavist hareketi yaymaları için Rusya'dan para almakla suçladı. Mistiriotis, çok geçmeden, halk dilinde oynanan bu tragedyayı protesto etmeleri için öğrencileri örgütledi. Çıkan olaylarda iki kişi hayatını kaybetti. Dil konusundaki anlaşmazlıklar nedeniyle yaşanan bu olaylara, tragedyanın adına, *Oresteia*, gönderme yapılarak *Oresteia* (*Ορεστειακά*) adı verilmiştir (Mackridge, 2013, s. 316-317).

1908 yılına gelindiğinde Halk Dili Hareketi, bazı kesimler tarafından ulusçuluk ve din karşıtı bir hareket olarak algılanmaktaydı. Aynı yıl Marx ve Engels'in *Komünist manifesto*'sunun (1848) halk diline yapılmış çevirisi yayımlanmış; Halk Dili Hareketi'nin önemli temsilcilerinden Aleksandros Delmuzos (1880-1956), Volos Yüksek Kız Okulu'nda verdiği derslerde Homeros'un *İlyada*'sını halk diline yapılmış çevirisi üzerinden öğretmeye başlamıştı. Tüm bu gelişmeler üzerine Patrikhane, 1911'de Halk Dili Hareketi'ne karşı çeşitli "önlemler" içeren bir genelge yayımlamıştı. 1911 genelgesinden cesaret alan bazı kişiler, Volos'ta Delmuzos'un okulunu kapatmayı başarmışlardı. Delmuzos ve arkadaşları 1914 yılında, Nafplion'da, okulda ve okul dışında "ateizmi yaymak" suçuyla yargılandılar. Gelenek yanlıları, her dönemde, farklı düşünenleri ötekileştirecek adlandırmalar kullanmaktan çekinmemişlerdir. 19. yüzyıl başlarında Korais ve arkadaşlarını alaya alarak "Koraisçiler" şeklinde adlandıran gelenekçiler, bu sefer de halk dili yanlılarını "saçlı(lar)" anlamına gelen "maliaros/μαλλιάρος" sıfatı ile nitelendirmişlerdir.²² Böylelikle uzun saçlılık, anarşizm, sosyalizm, ateizm ve masonluk gelenekçi çevre tarafından bir ve aynı şey olarak kabul edildi (Mackridge, 2013, s. 330). Delmuzos'a yöneltilen suçlar arasında, kız öğrencilerin cinsel yönden istismar edilmesi de vardı; ancak Delmuzos ve arkadaşları tüm bu suçlamalardan beraat etmişlerdir.

1908 *Jeunes Turks* hareketi ile din ayrımı gözetmeksizin tüm yurttaşlara verilen eşitlik sözü, zamanla bir Osmanlı kimliği yaratma projesine dönüşünce Girit, tek taraflı olarak, Yunanistan'la birleşme kararı aldı. Girit'teki bu gerginliğe bir de ülkenin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılar eklenince askeri bir darbe kaçınılmaz oldu. *Gudi Darbesi* ya da *1909 Hareketi* olarak adlandırılan bu müdahale 15 Ağustos gecesi gerçekleşti. Halkın desteğini de alan cunta yönetimi 20. yüzyıl başlarına damgasını vuracak siyasetçi Eleftherios Venizelos'u destekledi.

²¹ Smith'in *etnik seçilmişlik mitinin* burada yeniden ortaya çıktığını görüyoruz: Yunan dili "kutsal" bir dildir.

²² Evangelos Petrunias'a göre bu terimi icat eden ya da edenler, kesinlikle İtalyanca biliyorlardı ve 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren İtalyan kültürel yaşamında gerçekleşen olayları yakından takip ediyorlardı. "Maliaros/μαλλιάρος" terimi Milano'da 1860'ın ilk on yılında toplumsal alanda güç kazanan halk dili hareketi üyelerini adlandırmak için kullanılan, İtalyanca "scapigliati" sözcüğünden ödünçlenmiştir. Yunanistan'da ilk olarak, *Tehni* (*Τέχνη*, 1898-1899) dergisi için kullanılan terim, sonraları, daha geniş anlamda, tüm halk dili yanlılarını nitelendirmek için kullanılmıştır. Bir süre sonra anlam daralmasına uğrayarak sadece Psiharis ve çevresi için, en sonunda da hakaret anlamında ("uzun) saçlı komünistler(maliarokomünistler/μαλλιαροκομμουνίστες)" şeklinde kullanılmıştır. Bkz. Πετρούνας, E. (2002, 12 Mart). Οι "μαλλιάροι" και η ορολογία του γλωσσικού ζητήματος. *Καθημερινή*. Erişim adresi: <http://www.kathimerini.gr/113447/article/politismos/arxeio-politismoy/oi-malliaroi-kai-h-orologia-toy-glwssikoy-zhthmatos>

Halk Dili Hareketi'nin büyük bir çoğunluğu Venizelos'un ülkede liberal reformlar gerçekleştireceğine ve ulusal sınırları genişletebileceğine yürekten inanıyordu. Gerçekten de Venizelos ve partisi toplumsal ve siyasi alanda birçok reforma imza attı: 1911 yılında 1864 Anayasası revize edildi. Bu anayasa ile Yunanistan – yürütme ve yasama ilkeleri ile – Avrupa modeline uygun bir hukuk devleti haline getirildi. Ulusal ekonominin canlandırılması için, özellikle, tarım ürünleri üretimine özen gösterildi. Bu doğrultuda okullar ve çeşitli tarım kuruluşları açıldı. En önemlisi, Yunan tarihinde ilk defa burjuva sınıfı birtakım reformlara yönelmiş oldu. Böylelikle gelir vergisi uygulamaya konuldu; traktörler için bir dizi yasa çıkarıldı; Kerkira'daki, Orta çağ'dan kalma tarım yönetimine son verildi (1912); tarım kuruluşlarının Ulusal Banka'dan kredi almasını kolaylaştıracak uygulamalar yürürlüğe konuldu (1914). 1910 yılında Atina'da ve Pire'de işçi merkezleri kuruldu. Aynı yıl, işverenlerin işçi örgütlerine katılmalarını yasaklayan 281 sayılı yasa maddesi oylandı. Böylelikle Yunanistan'da sendikacılığın yolu açılmış oldu (Σβορώνος, 1999, s. 115-116).

1911'de revize edilen anayasa, resmi dil olarak *katharevusa*yı öngörmesine rağmen, halk dili için herhangi bir yaptırımdan söz etmiyordu. Konunun bu şekilde ucu açık bırakılması edebiyatçıların dil konusunda bir nebze de olsa daha serbest hareket etmelerine olanak tanıdı (Γουινιάς, 1984, s. 82). Venizelos 1915 yılında verdiği bir röportajda resmi dille ilgili bu tutumunun nedeninin, Balkan Savaşları öncesinde “ulusal birliği” güçlendirmek olduğunu belirtmiştir (Mackridge, 2013, s. 305).

1910 yılında kurulan *Eğitim Derneği* (*Ekpedevtikos Omilos-Eκπαιδευτικός Όμιλος*) de Venizelos'u desteklemiştir. Fotiadis'in 1905 yılında İstanbul'da, halk dilini eğitim ve basın yoluyla yaymayı amaçlayan *Aderfato* (*Αδερφάτο*) derneğinin²³ devamı niteliğinde olan bu dernek, halk dilini ve geleneklerini gelecek nesillere aktarmayı hedeflemiştir (Mackridge, 2013, s. 331). Kurucu üyeleri arasında Fotiadis, Delmuzzos, Triandafillidis, Glinos, Karkavitsas, Mavilis ve Kazancakis gibi ünlü isimlerin de bulunduğu derneğin en temel amacı *Makedonya sorununun* Yunanistan lehinde sonuçlanmasına katkıda bulunmaktır. Bu amaç doğrultusunda halk dilinde kaleme alınmış eğitim kitapları yayımlamıştır (Γουινιάς, 1984, s. 82). Bunların arasında Delmuzzos, Triandafillidis ve Glinos kısa bir süre sonra lider konumuna gelerek 19. yüzyıl sonlarının en ateşli halk dili yanlıları olan Psiharris, Pallis ve Eftaliotis'in yerini almayı başardılar. (Mackridge, 2013, s. 332). *Eğitim Derneği*'nin toplumdaki güç dengesini bozacağını düşünen Chacidakis, Mistiriotis gibi *katharevusa* yanlıları alternatif bir dernek kurarak karşıt kutuptaki yerlerini almakta gecikmemişlerdir. *Makedonya sorununa* rağmen, halk dilini “anti-ulusal” saymaya devam ettiler (Γουινιάς, 1984, s. 83). Bunun üzerine 17 Aralık 1911 tarihinde mecliste, dil sorunu üzerine bir komisyon oluşturuldu. Komisyondan, dilin arkaik ya da konuşulan her türlü “uç” biçiminden kaçınılması yönünde karar çıktı (Mackridge, 2013, s. 333-334). Burada da Venizelos ve partisinin, Balkan Savaşları öncesi toplumdaki karşıtlıkları dengeleme çabası açıkça görülmektedir. Balkan Savaşları'ndan sonra halk dilinin görece “tutucu” bir biçimi ilkokul okuma metinlerine girmeyi başardı. Bu sayede resmi eğitim politikası, çocukların *katharevusa* ve Antik Hellen dilini öğrenmeden önce konuşma dili hakkında bir fikir sahibi olmaları gerektiğini kabul etmiş oldu (Mackridge, 2013, s. 335).

I. Dünya Savaşı döneminde *Megali Idea*, toplumu ikiye böldü. Tarihe *Ulusal Bölünme* şeklinde geçen bu kutuplaşmanın bir yanında Liberal Parti başkanı Venizelos, diğer yanında ise “küçük ama saygın bir Yunanistan” fikrini savunan Kral Konstandinos vardı. Kutuplaşmanın temelinde I. Dünya Savaşı'na katılıp katılmama konusu yatıyordu. Venizelos İngiltere, Fransa ve Rusya'nın oluşturduğu Entente devletlerinin yanında savaşa katılmakta kararlıydı. Bu şekilde irredentist projesini yürürlüğe koyabileceğine inanıyordu. Kral Konstandinos ise, hem Alman ordusunun onursal mareşali ve Alman imparatoru II. Wilhelm'in kız kardeşi Prusyalı Sofia ile evli olmasının yarattığı duygusal gerekçe hem de güçlü İngiliz donanması karşısında savaşın kaybedileceği düşüncesiyle tarafsız kalma görüşündeydi (Clogg, 1997, s. 108-110). 1916 yılı ağustos ayında Venizelos, Ulusal Savunma'nın da (Ethniki Amina-Eθνική Άμυνα) desteğini alarak krallık yanlısı Atina hükümetine karşı darbe girişiminde bulundu. Ordusuyla beraber Selanik'te geçici bir hükümet kurdu. İngiliz ve Fransız orduları, aynı yılın aralık ayında Pire ve Atina'ya çıkartma yaptılar.

²³ 20. yüzyıl başlarında İstanbul'da kurulmuş olan Rum dernekleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Tağmat, Ç. D. (2015). *İstanbul'da Helenizm: Sosyo-Kültürel Örgütlenmeler (1908-1922)*. Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü (Doktora tezi). Erişim adresi: file:///C:/Users/Casper/Downloads/385671.pdf

Müttefikler geri çekilip Selanik hükümetini tanıdılar. 1917 yılı haziran ayında Kral Konstandinos, tahtı bıraktığını resmen açıklamamakla birlikte, ülkeden ayrıldı. Yerine ikinci oğlu Aleksandros geçti (12 Haziran 1917). Venizelos, 1915 Aralık seçimlerinin hileli olduğunu belirtti. “Ölü bir meclisin üstüne doğmasından ötürü ‘Ölü Ruhlar’, yani ‘Lazarus Meclisi’ adı verilen meclis üyeleri beklendiği üzere Venizelos’u tam bir güvenoyuyla ödüllendirdiler.” Konstandinos’un yandaşları sürgüne gönderildi; yargıç, öğretmen ve memurlar görevden alındılar; ordu içinde tasfiyeler yaşandı (Clogg, 1997, s. 113-117). Venizelos *Eğitim Derneği*’nin önde gelen üç ismini – Delmuzos, Triandafillidis, Glinos – Din İşleri ve Halk Eğitimi Bakanlığı’nın önemli makamlarına atadı. Müfredatta değişikliğe gidilerek Antik Hellen ve *katharevusa* ilköğretimin sadece son iki yılında halk dilinin yanında öğretilmeye başlandı. Eğitimde kullanılacak dil sorunu Balkan Savaşları sonucu elde edilen topraklarla birlikte daha da önemli bir boyuta ulaşmıştır. Venizelos’un, Eğitim Bakanlığına yukarıda sayılan üç ismi atamasının nedenlerinden biri de Makedonya bölgesinin ana dili Yunanca olmayan nüfusunu Yunanlaştırma programıydı (Mackridge, 2013, s. 336-337).

1912’den beri süregelen savaşlardan bıkan halk, 1920 yılı Kasım ayı seçimlerinde Kral Konstandinos ve kabinesini yeniden göreve getirmiştir. Venizelos’un 1919’da Anadolu’da uğradığı yenilgi ile birlikte yukarıda sayılan üç isim de bakanlıktaki görevinden istifa etmiştir. Bir yıl sonra, 1917 yılında müfredata girmiş olan, halk dilinde yazılmış kitaplar yasaklanmış, bu kitaplarda kullanılan dilin (halk dilinin) “yapay”, “hiçbir yerde konuşulmayan” ve hiçbir öğrenci tarafından “anlaşılmayan” bir dil olduğu iddia edilmiştir. Patrikhane de Halk Dili Hareketi’ne karşı “önlem” almaya ve bu türden yayınları itham etmeye devam etmiştir. Kralcılarla Venizelosçular arasındaki karşıtlık, ilerleyen dönemlerde de eğitim politikasında ya biri ya da diğeri lehine değişiklikler yapılması şeklinde devam etmiştir.

Sonuç

Yunanistan, ulusal bir devlet olarak kurulmadan önce Yunan ulusalcığının hareket ettirici gücünü “Osmanlı boyunduruğundan kurtuluş” söylemi oluşturuyordu. Bu “kurtuluşun” Rumların eğitilmesi yoluyla gerçekleşeceğine inanılıyordu. Söz konusu eğitimde hangi dilin – Antik Hellen dili mi, yoksa Rumca mı? – kullanılacağı konusunda patlak veren ilk tartışmalar ışığında dil, Yunan ulusal kimliğini oluşturan temel unsurlar arasındaki yerini aldı. İster Antik Hellen dilini ister Rumca’yı ister Korais’in “orta yolunu” savunanlar olsun, hepsinin bu savunmalarını Avrupa merkezci bir bakış açısıyla yaptıkları görülmektedir. Temel kaygı, Avrupa düşünce ve modasını Rum yaşamına aktarmak ve Avrupalılara, Rumların da Avrupalı olduklarını kanıtlamaktır. 19. yüzyıl sonlarına doğru bu kaygı, bir yandan Avrupa’da halkbilimin gelişmesi sonucu çeşitli halk ozanlarının ve şarkılarının “keşfi”, diğer yandan Yunanistan’ın *Megali İdea* söylemi ile yürürlüğe koyduğu irredentist siyaset nedeniyle yeni bir boyut kazandı. Halk dilini savunanlar artık bu görüşlerini lirik kır yaşamı ile harmanlıyor, yüzyıl sonuna doğru ise iyiden iyiye sosyalist bir havaya büründürüyorlardı. Böyle bir atmosferde karşıt görüşlülere gelen tepkiler de gecikmedi. Karşılıklı atışmalar ardı ardına yayımlanan metinlerle kalmayıp Hellenistik ortak dilde yazılmış ve bugün dahi Yunan Ortodoks Kilisesi’nde bu dilde okunan Yeni Ahit’in ve Antik Hellen tragedyası *Oresteia*’nın halk diline çevrilmesi sonucu kanlı olayların yaşanmasına neden oldu. Öte yandan, Makedonya bölgesinde yaşayan nüfusun bir kısmının ana dil olarak Slav dillerinden birini konuşuyor olması ve bölgede varolan rakip ulusalcılıklar, Makedonya’nın Yunanlaştırılmasını zorunlu hale getiriyordu. İşte, bu Yunanlaştırma projesi de, dini kimliği zaten Ortodoks Hristiyan olan bu nüfus üzerinde çeşitli dil politikaları ile sağlanmaya çalışıldı. Bu bağlamda gerek *katharevusa* gerek halk dili yanlıları aynı amaca farklı araçlarla varmaya çalıştılar. Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda, Yunan entelektüel yaşamında, Yunanistan’ın ulusal bir devlet olarak kuruluşunun öncesi ve sonrasında yaşanan dil tartışmalarının her iki ucunda bulunan isimlerin aynı amaçlar doğrultusunda mücadele ettiği söylenebilir. Bu amaçlar şu şekilde sıralanabilir:

1. Yunanlıların da Avrupalı bir kimliğe sahip olduklarını kanıtlamak,
2. Osmanlı “boyunduruğunda” yaşayan Yunanlıları özgürleştirmek,
3. Makedonya’yı Yunanlaştırarak bölgedeki diğer ulusçulukları alt etmek.

Yunanistan’da dil sorunu günümüzde farklı boyutlarda devam etmektedir. Bir kısım aydın, Antik Hellen alfabesinden vazgeçip Latin alfabesine geçilmesini savunurken²⁴, diğer bir kısım – özellikle Kilise – bunun ulusal bir sorun yaratacağı kaygısını taşımaktadır. *Katharevusa*’nın 1976 yılında yürürlükten kaldırıldığı; çok tonlu sistemden tek tonlu sisteme geçişin ise 1981 gibi geç bir tarihte gerçekleştiği göz önüne alındığında, bu türden kaygıların son derece doğal olduğu söylenebilir. Yunan ulusal tarih anlatısının ilk dönemini oluşturan Antik Hellen ile dil, özellikle alfabe, üzerinden bir bağlantı kurulur. Bu alfabenin Latin harfleri ile değiştirilmesi, Yunan ulusalcılığının temelini dinamitlemesi anlamına gelecektir. Bu tür atışmaları, üniversite panolarına, duvarlarına ve hatta otobüslerdeki reklam yerlerine asılan afişlerden bile takip etmek mümkündür.

Kaynakça

- Βαρελάς, Α. (2013). “Εισαγωγή” στο Ασώπιος, Α. Βαρελάς (Ed.), Κ. Τα Σούτσεια içinde. Αθήνα: Νεοελληνική Βιβλιοθήκη Ίδρυμα Κώστα και Ελένης Ουράνη.
- Beaton, R. (2015). *Η Ιδέα του έθνους στην ελληνική λογοτεχνία. Από το Βυζάντιο στη σύγχρονη Ελλάδα* (Ε. Πιπίνη and Ν. Νοτιά, Çev.). Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.
- Clogg, R. (1997). *Modern Yunanistan tarihi*. İstanbul: İletişim.
- Γουνελάς, Χ. Δ. (1984). *Η σοσιαλιστική συνείδηση στην ελληνική λογοτεχνία, 1897-1912*. Αθήνα: Κέδρος.
- Δημαράς, Κ. Θ. (2009). *Νεοελληνικός διαφωτισμός*. Αθήνα: Ερμής.
- Jusdanis, G. (2015). *Gecikmiş modernlik ve estetik kültür: milli edebiyatın icat edilişi* (T. Birkan, Çev.) İstanbul: Metis.
- Κοραής, Αδ. (1833). *Συλλογή των προλεγόμενων*. Εν Παρισίους: Εκ της Τυπογραφίας Κ. Εβεράρτου.
- Κοδρικάς, Π. Κ. (1998). *Μελέτη της κοινής ελληνικής διαλέκτου*, Α. Αγγέλου (Ed.). Αθήνα: Μ.Ι.Ε.Τ.
- Κονδύλης, Π. (2008). *Ο Νεοελληνικός διαφωτισμός: Οι φιλοσοφικές ιδέες*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Mackridge, P. (2010, Kasım). *Language and national identity among the Greeks and the South Slavs, 1800 to 2000*. Goldsmiths College, Londra Üniversitesi’nde yapılan konuşma, Londra.
https://www.academia.edu/32474886/Language_and_national_identity_among_the_Greeks_and_the_South_Slavs_1800_to_2000 adresinden erişildi.
- Mackridge, P. (2013). *Γλώσσα και εθνική ταυτότητα στην Ελλάδα, 1766-1976* (Γ. Κονδύλης, Çev.) Αθήνα: Πατάκη.
- Ντίνας, Κ. (1999, Kasım). *Ο νεοελληνικός διαφωτισμός και το γλωσσικό ζήτημα*. Νεοελληνικός διαφωτισμός. Απόπειρα μιας νέας ερευνητικής συγκομιδής, Kozani/Yunanistan.
- Özkırımlı, U. ve Sofos, S. A. (2013). *Tarihin Cenderesinde: Yunanistan ve Türkiye’de Milliyetçilik* (S. T. Özşakınç ve Ö. Bülbül, Çev.) İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Πεχλιβάνος, Μ. (1999). *Εκδοχές Νεοτερικότητας στην κοινωνία του Γένους. Νικόλαος Μαυροκορδάτος, Ιώσηπος Μοισιόδαξ, Αδαμάντιος Κοραής* (Doktora tezi). <http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/10333#page/1/mode/2up> adresinden erişildi.
- Πολίτης, Α. (2001). *Ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας*. Αθήνα: Μ.Ι.Ε.Τ.
- Σβωρόνος, Ν. (1999). *Επισκόπηση της νεοελληνικής ιστορίας*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Sevim, A. (2008). *Halk milliyetçiliğinin öncüsü Herder*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Τζούμα, Α. (2007). *Εκατό χρόνια νοσταλγίας. Το αυτοβιογραφικό αφήγημα Έθνος*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

²⁴ Bunu yaparken sıklıkla, Türk Harf Devrimi’ni (1928) örnek göstermektedirler.